

Maria Zdzitowiecka

"Studies in Conservation", T. 20, 1975 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 30/3-4 (118-119), 172-174

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W. M. Sokołowski, W. P. Winogrodowa, *Primienie Ftorlonu F-42 Ł pri riestawracii rospisiej iz Szachristana (Zastosowanie Ftorlonu F-42 Ł do konserwacji malowideł z Szachristanu)*, ss. 52—62, str. w jęz. angielskim. W konserwacji malowideł z Szachristanu najlepszy okazał się Ftorlon F-42 Ł. Opisano sposoby przeprowadzania zabiegów. Do 1971 r. stosowano roztwory polimetakrylanu butylu, jednak stwierdzono ciemnienie malowideł. Poza ftorlonem i polimetakrylanem butylu stosowano roztwory i dyspersje kopolimerów metakrylanu butylu i kwasu akrylowego, soli sodowej kwasu metakrylowego, kauczuku styrenowo-akrylowego, polioctanu winylu i poliakrylanu, żywicy krzemooorganicznej LT 3, kleju jesiotrowego i gum z drzew owocowych.

W. J. Birsztejn, *O strojenii i chimiczeskom sostawie podielocznoj kosti, slonowych biwniej i klykow morzej (O strukturze i składzie chemicznym kości, kości słoniowej i kłów morsów)*, ss. 63—73, str. w jęz. angielskim. Przegląd literatury na temat struktur i składu chemicznego kości, kości słoniowej i kłów morsów. Wykazano najważniejsze cechy rozpoznawcze metodami makro- i mikroskopii oraz analizy chemicznej. Wyjaśniono własności tych materiałów i zastosowanie kwasów w procesie obróbki i konserwacji. Omówiono mechanizmy starzenia się i rozkładu.

Ch. K. Gałfajan, *Tiechnologija izgotowlenija piergamienta po rieceptam armianskich mastierow (Technologia pergaminu według recept mistrzów ormiańskich)*, ss. 74—79, str. w jęz. angielskim. Recepty z dawnych rękopisów ormiańskich z XIV—XVIII w. Opisano procesy solenia, odwłasciania, oczyszczania, szlifowania i wykańczania skór kozich i cielęcych, doprowadzające do otrzymania pergaminu wysokiej jakości.

N. G. Gierasimowa, K. F. Nikitina, *Konsierwacija mokrego archeologicznego dieriewa polietilenglikolami (Konserwacja mokrego archeologicznego drewna poliglikolami etylenowymi)*, ss. 80—88, str. w jęz. angielskim. Doświadczenia konserwatorów Ermitażu w Leningradzie nabyte w czasie konserwacji mokrego drewna archeologicznego poliglikolami etylenowymi 1500 i 4000 (Carbowax, Polietylenoxid, PEG i MODOPEX). Podano wzory do obliczenia ilości potrzebnego poliglikolu.

N. G. Gierasimowa, **I. L. Nogid**, W. S. Mołczanow, *Oczistka i sochranienije stieklannych przedmiotow w muziejach (Iz opyta gosudarstwiennogo Ermitaża) (Czyszczenie i ochrona przedmiotów ze szkła w muzeach. Z doświadczeń państwowego Ermitażu)*, ss. 88—102, str. w jęz. angielskim. Opisano chemiczne działanie pary wodnej, wody, roztworów zasad, kwasów i soli na szkło, wpływ czynników atmosferycznych i gruntu na proces niszczenia. Podano wyniki badań oraz metody oczyszczania i konserwacji szkła z kolekcji muzeum i z wykopaliskowych badań archeologicznych.

A. W. Iwanowa, O. W. Lelekowa, *Ukriepienije razruszenogo grunta rieznych zolocznych ikonostasow (Wzmacnianie rozłożonych gruntów złożeń rzeźbionych ikonostasów)*, ss. 103—110, str. w jęz. angielskim. Opisano sposób wzmacniania gruntów wodną dyspersją polioctanu winylu z etylenem produkowaną w typie kauczuku. Podaną metodą zakonserwowano złączenia rzeźb osiemnastowiecznego ikonostasu Uspieńskiego Soboru w Bieleoziersku. Omówiono ujemne wyniki stosowania materiałów tradycyjnych — kleju jesiotrowego i żółtka jaja kurzego.

A. W. Iwanowa, *Pricziny razruszenija nastiennoj żywopisi (Przyczyny rozkładu malowideł ściennych)*, ss. 110—120, str. w jęz. angielskim. Charakterystyka typowych zniszczeń malowideł ściennych oraz powodujących je mechanizmów i przyczyn. Rozważania nad sposobem działania wilgoci na zaprawy wapienne i zmiany ich własności mechanicznych. Opisano możliwe reakcje fizykochemiczne. Podano, jakie cechy muszą wykazać polimery stosowane do wzmacniania malowideł ściennych.

S. I. Goriełowa, *O dwóch portrietach russkoj szkoly (O dwóch portretach szkoły rosyjskiej)*, ss. 120—123, str. w jęz. angielskim. Wyniki badań dwóch portretów ze zbiorów Jarosławsko-Rostowskiego Muzeum Sztuki, Architektury i Historii. Ustalono, że portret męski przedstawia A. A. Szeszowa i wykonany został przez W. A. Tropinina w połowie XIX w., a drugi — żonę A. A. Szeszowa, E. P. Prochorową, i wykonany został przez A. W. Tropinina, syna.

N. J. Pietuchow, *Ukriepienije obożennogo krasocznoego sloja s pomoszczju żiełtkowo-skipidarnoj emulsii (Wzmacnienie przepalanej malatury emulsją żółtkowo-terpentynową)*, ss. 124—126, str. w jęz. angielskim. Na przykładzie konserwacji obrazu Ch. Markwarta (1894—1938), malowanego olejno na płótnie, opisano me-

todę regeneracji nadpalonej, spęcherzowanej i osypującej się warstwy malarskiej przy użyciu emulsji żółtkowo-terpentynowej.

A. P. Niekrasow, Ł. P. Bałygina, *Ukriepienije krasocznoego sloja drieruierusskoj monumentalnoj żywopisi (Wzmacnienie warstwy malarskiej staroruskich malowideł ściennych)*, ss. 126—132, str. w jęz. angielskim. Do wzmożenia zastosowano roztwory żywicy krzemooorganicznej K-42, kopolimeru octanu winylu i akrylanu 2-etyloheksylu. Zakonserwowano w ten sposób malowidła Soboru Uspieńskiego Monasteru Kniaginina (XVII w.), Soboru Dmitreńskiego we Włodzimierzu (XII w.), oraz soborów Narodzenia Bogurodzicy i Spaso-Preobrażńskiego w Suzdalu.

G. A. Bogdanow, *Prikleiwanije kromok kartiny klejem BF-6 (Przyklejanie brzegów obrazu klejem BF-6)*, ss. 132—134, str. w jęz. angielskim. Opis szczególnego przypadku użycia kleju BF-6 ze względu na jego cechy termoutwardzalności, mechanicznej odporności i plastyczności.

Spis artykułów zamieszczonych w tomach 1—30 „Soobszczenija” w układzie alfabetycznym nazwisk autorów, ss. 135—142.

Ilustracje na 27 stronach nlb.

Oprac. Janusz Lehmann

STUDIES IN CONSERVATION. Wyd. International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC), Londyn. Kwartalnik.

Tom 20 (1975)

Zeszyt 1, stron 42, ilustracje + suplement

G. G. Amoroso, V. Furlan, *Utilisation de résines acryliques pour la protection superficielle de grès tendres (Zastosowanie żywic akrylowych dla powierzchniowego zabezpieczenia miękkich piaskowców)*, ss. 2—7, 2 tabl., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Studium zastosowania do zabezpieczania powierzchni miękkich piaskowców dwóch rodzajów żywic akrylowych: Hydron 300 W (produkt firmy National Patent Development Corporation) i Elvacite 2041 (produkt firmy Du Pont). Podano charakterystykę żywic, opis testów laboratoryjnych dokonanych na impregnowanych próbkach, zestawienie wyników. W konkluzji autorzy wysuwają postulat dalszych badań w tej dziedzinie, gdyż omawiane żywice wykazują pewne niedogodności.

V. J. Birstein, *On the Technology of Central Asian Wall Paintings: the Problem of Binding Media (O technologii malowideł ściennych Centralnej Azji: zagadnienie spoiw)*, ss. 8—19, 3 il., 1 tab., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Przedmiotem badań były składniki organiczne warstw malarskich i podłoża malowideł ściennych Azji Centralnej, pochodzących ze schyłku starożytności i początków średniowiecza. Analiza ilościowa kwasów aminowych wyodrębnionych z próbek malowideł Mansur-Depe (II—I w. p.n.e.) wykazała, że do przygotowania spoiw i podłoża użyto żelatyny. Wykryto wysoki procent proliny, glicyny i alaniny, brak śladów hydroksyproliny. Przypuszcza się, że przy przygotowaniu spoiw innych malowideł (pochodzących z II—VIII w.) stosowano gumy roślinne, ponieważ widma w podczerwieni polisacharydów wyodrębnionych z próbek były podobne do widm polisacharydów *Prunoideae*. Dokładnie można było zidentyfikować gumę występującą w malowidłach Toprak-Kala (III—IV w.) oraz w malowidle z Khiva (XIX w.) — jest to guma morelowa lub czereśniowa. Technika przygotowania farb i podłoży w Mansur-Depe i Kara-Tepe (II—IV w.) przypomina techniki opisane w średniowiecznych rękopisach hinduskich.

F. Flieder, *Le Centre de Recherches sur la Conservation des Documents Graphiques, Paris (Ośrodek Badawczy Konserwacji Dokumentów Graficznych w Paryżu)*, ss. 20—29, 5 il., spis publikacji Ośrodka, str. w jęz. angielskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. W 1963 r. utworzono w Paryżu Ośrodek Badawczy Konserwacji Dokumentów Graficznych powiązany organizacyjnie z Dyrekcjami: Archiwów, Bibliotek, Muzeów, z Narodowym Ośrodkiem Badań Naukowych oraz z Narodowym Muzeum Historii Naturalnej. Nową placówkę powołano z myślą o wypełnieniu dotkliwej luki w dziedzinie zachowania spuścizny ogólnie określanej jako dokumenty graficzne, której zagrożenie szczególnie wzrosło w warunkach nowoczesności. Badania idą w dwóch kierunkach: opracowywaniu

i udoskonalenia technik restauratorskich oraz badań analitycznych mających na celu identyfikację składników. Ośrodek współpracuje z laboratoriami zagranicznymi, z ICOM, z IIC oraz z Międzynarodowym Centrum Konserwacji w Rzymie. Artykuł zawiera opis pomieszczeń i wyposażenia Ośrodka, charakterystykę 9-osobowego personelu oraz podziału prac w poszczególnych wydziałach: papieru i materiałów syntetycznych, skóry i pergaminu, atramentów i iluminacji, mikrobiologii.

E. de Witte, *Soluble Nylon as Consolidation Agent for Stone (Nylon rozpuszczalny jako środek utwardzania kamienia)*, ss. 30—34, 3 il., przypisy bibliograficzne. Rozpuszczalny nylon, znany też pod nazwą Calaton CA, przetworzony z polimeru nierozpuszczalnego przez eliminację międzycząsteczkowych powiązań wodoru, stał się przed laty atrakcyjny nie tylko dla przemysłu, lecz zalecano go również dla celów konserwatorskich. Plenderleith i Werner w 2 wydaniu podstawowej książki *The Conservation of Antiquities and Works of Art* mówią o zaprawianiu nim papieru, wzmacnianiu tkanin, kości słoniowej oraz powierzchni kamienia przed odsalaniem. Zły wynik, jaki ta metoda dała przy konserwacji mastaby Nefertitinef w 1964, skłonił autora artykułu do przeprowadzenia doświadczeń z omawianym materiałem i stwierdzenia, że należy go stosować w ostatecznym wypadku i to tylko przy krótkich zanurzeniach w wodzie w razie konieczności odsalania kamienia.

Korespondencja

P.C. Van Geersdaele, *Note on the Direct Application of Plaster of Paris to Waterlogged Wood (Notatka o bezpośrednim zastosowaniu gipsu na drewno przesiąknięte wodą)*, s. 35.

Recenzje

(P.N. Banks, rec.), Yash Pal Kathpalia, *Conservation and Restoration of Archive Materials (Konserwacja i restauracja materiałów archiwalnych)*, wyd. UNESCO, Paris 1973, 231 ss., ss. 36—39 („Dokumentacja, biblioteki i archiwa: studia i badania 3”); (N.S. Baer, N. Indictor, rec.), N.L. Allinger, M.P. Cava, D.C. de Jongh, C.R. Johnson, N.A. Lebel, C.L. Stevens, *Organic Chemistry (Chemia organiczna)*, wyd. Worth, New York, 1971, 1007 ss.; E.J. Barret, J.C. Powers Jr., *Essentials of Organic Chemistry (Podstawy chemii organicznej)*, wyd. Holt, Rinehart i Winston, New York, 1972, 421 ss.; H. Hart, R.P. Schuetz, *Organic Chemistry: A Short Course (Chemia organiczna: krótki kurs)*, wyd. Houghton Mifflin, wyd. 4, Boston, 1972, 500 ss.; J.B. Hendrickson, D.J. Cram, G.S. Hammond, *Organic Chemistry (Chemia organiczna)*, wyd. Mc Graw Hill, wyd. 3, New York 1970, 928 ss.; R.J. Morrison, R.N. Boyd, *Organic Chemistry (Chemia organiczna)*, wyd. Allyn and Bacon, wyd. 3, Boston 1973, 1258 ss.; B.F. Plummer, *Selected Principles of Organic Chemistry (Wybrane zasady chemii organicznej)*, wyd. Van Nostrand Reinhold, New York 1972, 308 ss.; J.D. Roberts, R. Stewart, M.C. Caserio, *Organic Chemistry: Methane to Macromolecules (Chemia organiczna: Metan do makrocząsteczek)*, wyd. W.A. Benjamin, Meulo Park California, 1971, 850 ss., ss. 40—42.

Suplement: *IIC News (Nowiny IIC)* — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dziel Sztuki, 8 ss.

Zeszyt 2, stron 78, ilustracje + suplement

M. Kirby Talley Jr, K. Groen, *Thomas Bardwell and his Practice of Painting: A Comparative Investigation Between Described and Actual Painting Technique (Thomas Bardwell i jego praktyka malarska: badania porównawcze opisanej i faktycznej techniki malarskiej)*, ss. 44—108, 28 il., 7 tab., aneks: J.A. Mosk, *Analytical Methods Applied in the Investigation of the Bardwell Samples (Metody analizy zastosowane w badaniach próbek Bardwella)*, przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Wyczerpujące udokumentowane studium osiemnastowiecznego traktatu o technice malarskiej, połączone z badaniami malowideł jego autora, którym jest angielski malarz portrecista Tomasz Bardwell (1704—1767). Traktat pt. *Ułatwiona praktyka malarstwa i perspektywy*, wydany w 1756 r., w rozdziale o malarstwie mówi wyłącznie o technice olejnej. Autorzy studium pobrali 153 próbki z 15 obrazów Bardwella. Badania gruntów, pigmentów, struktury warstw malarskich, faktury potwierdzają, że Bardwell stosował opisaną przez siebie metodę, choć jego technika była bardziej spontaniczna, wynikająca z mistrzostwa ręki i z dobrze zorganizowanej palety o farbach mieszanych zawczasu. Aneks podaje dokładny opis techniki badań mikroskopowych i analitycznych zastosowanych do obrazów Bardwella.

R. White, *An Examination of Thomas Bardwell Portraits — The Media (Badania portretów Thomasa Bardwella — Spoiwa)*, ss. 109—

—113, 3 tab., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, hiszpańskim. Autor podjął analizę spoiw olejnych kilku portretów Thomasa Bardwella przy zastosowaniu chromatografii fazy gazowej. Rezultaty porównuje z rozdziałem traktatu Bardwella poświęconym ucieraniu pigmentów. Próby wykazały ciekawe zjawisko jednoczesnego występowania oleju makowego, lnianego i orzechowego jako spoiwa w różnych partiach tego samego obrazu.

D.J. Vandyke-Lee, *A Note on the Cleaning of Shell Inlay on Ethnographical Specimens from Oceania (Notatka o oczyszczaniu inkrustacji z macicy perłowej w zabytkach etnograficznych Oceanii)*, ss. 114—117, 2 il., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, hiszpańskim. W czasie przygotowywania do ekspozycji muzealnej przedmiotów zabytkowych pochodzących z wysp Pacyfyku szczególną trudność sprawiało oczyszczanie powierzchni drewna zdobionego inkrustacjami z masy perłowej. Środki zmywające niejonowe, jak Lissapol „N”, z wodą destylowaną usuwały jedynie kurz i brud, rozpuszczalniki zaś niszczyły przyczepność masy osadzonej na specjalnym kicie. Zdecydowano się na czyszczenie mechaniczne specjalnymi pędzlami z włókna szklanego.

K. Toishi, T. Kenjo, *Some Aspects of the Conservation of Works of Art in Buildings of New Concrete (Niektóre aspekty konserwacji dzieł sztuki w nowych budynkach z betonu)*, ss. 118—122, 2 il., przypisy bibliograficzne. Autorzy omawiają właściwości betonu, który zestalając się wydziela bardzo drobne cząsteczki alkaliczne. Środowisko alkaliczne daje implikacje niezwykle szkodliwe dla przechowywanych w muzeum obiektów. Na przykładzie Miejskiej Galerii Sztuki w Kyoto autorzy charakteryzują metody pomiarów alkaliczności powietrza oraz sposoby zapobiegania lub neutralizacji tego zjawiska w nowych budynkach muzealnych.

Recenzje

(A. King, rec.), Anne F. Clapp, *Curatorial Care of Works of Art on Paper (Ochrona dzieł sztuki na podłożu papierowym sprawowana przez kuratora)*, wyd. The Intermuseum Laboratory, Allen Art Building, Oberlin Ohio 44074, 2 wyd. poprawione, 107 ss., s. 123.

Suplement: *IIC News (Nowiny IIC)* — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dziel Sztuki, 8 ss.

Zeszyt 3, stron 47, ilustracje + suplement

G.A. Berger, *Heat — Seal Lining of a Torn Painting with Beva 371 (Dublowanie rozdartego obrazu ze sklejeniem na gorąco za pomocą środka Beva 371)*, ss. 126—151, 13 il., aneksy, przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Charakterystyka nowego środka klejącego Beva 371 o właściwościach termoplastycznych, opracowanego przez autora artykułu specjalnie dla potrzeb konserwatorskich. Jest to kompozycja wytwarzanych na skalę przemysłową czterech żywic syntetycznych z parafiną, w rozpuszczalnikach takich, jak toluen lub ksylen z dodatkiem alifatycznych. Beva 371 jest obecnie osiągalna jako produkt gotowy (wytwarzany w Stanach Zjednoczonych i Szwajcarii). Niektóre właściwości tego materiału istotne zwłaszcza przy dublowaniu: 1) rozpuszczalność we frakcjach naftowych nieszkodliwych dla większości warstw malarskich; 2) nakładanie na zimno, stąd eliminacja przedłużonego grzania obrazów; 3) brak rozmiękania, rozszerzania lub kurczenia itp. deformacji — w przeciwieństwie do wodnych środków klejących; 4) sklejenie na gorąco może być dokonane po dłuższym upływie czasu od zastosowania środka (Beva 371 została zaprojektowana z myślą o aktywizacji w temperaturze 65—70°C, która odpowiada najlepiej zabiegom termoplastycznym przy zniekształconych blonach malarskich; temperatura aktywizacji może być również łatwo obniżona); 5) całkowita odwracalność. Następuje szczegółowy opis procesu dublowania obrazu za pomocą Beva 371 na włókno szklane, wraz z zabezpieczeniem lica, odkwaszeniem płótna, wyrównywaniem warstwy malarskiej metodą Watherstona, wzmacnianiem miejsc rozdartych, impregnacją płótna oryginalnego, uzupełnianiem ubytków od strony licowej.

R.J.P. Burnham, D.H. Tarling, *Magnetization of Shards as an Assistance to the Reconstruction of Pottery Vessels (Zjawisko magnetyzacji odłamków — pomocą w rekonstrukcji naczyń ceramicznych)*, ss. 152—157, 3 il., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, hiszpańskim. Naczynia ceramiczne w czasie wypalania uzyskują magnetyzację odpowiadającą równoległe polu magnetycznemu środowiska, w którym są ochładzane. Po stłuczeniu naczynia każdy fragment zachowuje namagnesowanie oryginalne i to zjawisko może być wykorzystane przy rekonstrukcji naczyń z wielu odłamków.

Można też, jeżeli zachowały się tylko nieliczne skorupy, określić pierwotny kształt naczyń. Artykuł podaje dokładny opis metody w zastosowaniu do rekonstrukcji archeologicznych.

P.C. Van Geersdaele, S. Davison, *The Thirteenth — Century Tile — Kiln from Clarendon Place — Its Removal and Reconstruction for Exhibition* (Trzynastowieczny piec do wypalania dachówek — jego przemieszczenie i rekonstrukcja dla celów ekspozycji muzealnej), ss. 158—168, 15 il., przypisy, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Zachowany fragmentarycznie, pochodzący z ruin Clarendon Palace w Wiltshire piec do wypalania dachówek został przeniesiony do zbiorów British Museum. Podany opis zabezpieczenia i przeniesienia obiektu, który konserwowano i rekonstruowano już na miejscu w muzeum.

J. Winter, *Note on the Preparation and Mounting of Samples of Chalk/Glue Ground from Paintings for Scanning Electron Microscopy* (Notatka o przechowywaniu i montowaniu próbek zaprawy kredowo-klejowej z obrazów dla celów mikroskopii elektronicznej), ss. 169—173, 5 il., przypisy bibliograficzne. Autor opisuje metodę opracowywania próbek, która ma na celu usunięcie nadmiaru kleju z fragmentów gruntu klejowo-kredowego pochodzącego z malowideł na deskach dębowych. Bazuje ona na enzymowej hydrolizie kleju, który łatwiej wypłukuje się wodą i pozostawia cząsteczki kredy w dyspersji dogodnej dla badań morfologicznych.

Suplement: *IIC News* (Nowiny IIC) — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dzieł Sztuki, 8 ss.

Zeszyt 4, stron 34, ilustracje + suplement

J.S. Mills, R. White, *The Identification of Paint Media from the Analysis of Their Sterol Composition — A Critical View* (Krytyczna ocena identyfikacji spoiw malarskich na podstawie analizy ich składu sterolowego), ss. 176—182, 2 il., 1 tab., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Autorzy poddają weryfikacji opublikowaną w 1971 r. metodę wykrywania i różniczenia w warstwach malarskich wyschniętych olejów schnących i wyschniętego jajka za pomocą cienkowarstwowej chromatografii frakcji nie ulegającej zmydleniu (składającej się głównie ze steroli), po uprzednim poddaniu próbki hydrolizie alkalicznej. Według tej metody dobre chromatogramy dawały sterole zarówno pobrane z 500-letnich malowideł, jak i z materiału nowszego, wskutek czego zalecano ją jako badanie dodatkowe do testów plankowych przekrojów warstw malarskich, które zasadniczo pozwalają odróżnić tylko spoiwa białkowe od olejnych. Wielką zaletą metody byłaby możliwość wykrywania cholesterolu (charakterystycznego sterolu dla żółtka jajka), gdyż pozwoliłoby to na wykrycie jajka w obecności oleju, raczej niemożliwe przez badanie samych kwasów tłuszczowych. Autorzy przebadali nie zmydlając się frakcje podstawowych olejów schnących za pomocą chromatografii gazowej i cienkowarstwowej. Stwierdzili, że są one jakościowo podobne, choć różnią się względnymi ilościami steroli. W wypadku starych błon malarskich stwierdzono, że sterole na ogół zniknęły z błon nie barwionych oraz tych, które zawierały pigmenty jasnej czerwieni i bieli ołowiowej, aczkolwiek zachowały się nieźle w obecności *verdigris* (zieleni miedzianej). Podobnie stwierdzono, że cholesterol nie zachował się dobrze w błonach tempery jajowej. Autorzy wyrażają wątpliwość co do wartości takich analiz w identyfikacji spoiw malarskich.

R. Breek, W. Froentjes, *Application of Pyrolysis Gas Chromatography on Some of Van Meegeren's Faked Vermeers and Pieter de Hooghs* (Zastosowanie pirolizyjnej chromatografii gazowej w badaniu niektórych sfałszowanych przez Van Meegerena Vermeerów i Pietera de Hoogha), ss. 183—189, 6 il., przypisy bibliograficzne. Zakończone w styczniu 1947 r. badania technicznych ekspertów sprawy Van Meegerena opierały się głównie na wyszukiwaniu anachronizmów w składzie pigmentów, badaniach rentgenowskich i innych prostych testach. Autorzy artykułu raz jeszcze przebadali spoiwo, o którym mówił w swych zeznaniach Van Meegeren, poddając pirolizie małe próbki malowidła, a powstałe produkty lotne rozdzielając za pomocą chromatografii gazowej. Badania porównawcze materiału otrzymanego z pracowni Van Meegerena z próbkami z pięciu przypisywanych mu, sfałszowanych obrazów, potwierdziły nieodwołalnie, że spoiwa są tu identyczne. Identyfikacja substancji metodą chromatografii gazowej, która dała pięć charakterystycznych szczytów-wierzchołków w pirogramach, wykazała w obu przypadkach istnienie żywicy syntetycznej fenolowo-formaldehidowej.

G. van de Voorde, *A Note on the Radiography of Large-Size Painting* (Notatka o wykonywaniu radiografii obrazów o dużych roz-

miarach), ss. 190—194, 3 il., przypisy bibliograficzne. Opis fotografowania w promieniach X dużych obrazów metodą zapewniającą całkowitą kontrolę nad wszystkimi czynnikami, które mają wpływ naświetlenie błon. Celem jest otrzymanie zestawu zdjęć o wysokiej, identycznej jakości, zmontowanych na jednej reprodukcji fotograficznej, bez przycinania błon oryginalnych.

B. Callede, *Etude des Peintures Murales dans la Chapelle de l'Hôtel Jacques Coeur à Bourges (France)* (Studium malowideł ściennych w kaplicy Hotel Jacques Coeur w Bourges, Francja), ss. 195—200, 10 il., przypisy bibliograficzne. Na zlecenie Ministerstwa Kultury przeprowadzono w 1974 r. badania stanu zachowania cennego zespołu malowideł sklepiennych przypisywanych Niderlandczykom — Henri Melleinowi i Jakobowi de Luttemont albo też artyście z kręgu dworu księcia Jean de Berry. Próby oczyszczenia, badania *in situ* oraz analizy laboratoryjne pobranych próbek pozwoliły stwierdzić, że malowidła zostały całkowicie przetrzeźwiane, zgodnie z zasadami restauratorskimi epoki, przez konserwatora Aleksandra Denuelle w 1869 r. Stan zachowania malowidła pod retuszami jest zły. Przemalowania respektują charakter dzieła, które mimo tej konserwacji pozostaje wybitnym przykładem malarstwa późnego gotyku.

P. Fiorentino, L.V. Borrelli, *A Preliminary Note on the Use of Adhesives and Fillers in the Restoration of Ancient Materials with Special Reference to Glass* (Notatka wstępna o stosowaniu klejów i wypełniaczy w restauracji materiałów antycznych ze szczególnym uwzględnieniem szkła), ss. 201—205, 3 il., 3 tab., przypisy. Artykuł podaje wstępne wyniki badań porównawczych materiałów stosowanych zwyczajowo jako kleje lub wypełniacze w restauracji zabytków starożytnego rzemiosła artystycznego. Materiały testowano na odwracalność, łatwość operowania, barwę i przezroczystość, współczynnik rozszerzalności, inercję chemiczną, odporność mechaniczną, odporność na promieniowanie UV, ataki mikrobiologiczne, zanieczyszczenie powietrza, ścieranie i erozję wodną.

Recenzje

(Ch.F. Hummel, rec.), Frieda Kay Fall, *Art Objects. Their Care and Preservation. A Handbook for Museums and Collectors* (Dzieła sztuki. Ochrona i zachowanie. Podręcznik dla muzeów i kolekcjonerów), wyd. Laurence McGilvery, La Jolla, California, 1973, 332 ss., ss. 206—209.

Suplement: *IIC News* (Nowiny IIC) — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dzieł Sztuki, 8 ss.

Oprac. Maria Zdzitowiecka

ZBORNİK ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE. Wyd. Republički Zavod Za Zaštitu Spomenika Kulture (dawniej Jugoslavenski Institut Za Zaštitu Spomenika Kulture). Beograd. Ukazuje się raz w roku.

Tom XXIV (1974), stron 97, ilustracje

V. Brguljan, *Povodom ratifikacije Konvencije o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara* (Ratyfikacja konwencji o środkach zakazu i powstrzymywania nielegalnego przywozu, wywozu i przekazywania prawa własności dóbr kultury), ss. 5—13. Wprowadzenie oraz tekst konwencji podany w jęz. francuskim i serbo-chorwackim.

S. M. Nenadović, *Preseljavanje nepokretnih spomenika arhitekture. Metod spasavanja ili nužno zlo? (Przemieszczanie nieruchomości zabytków architektury. Metoda ratowania czy ostateczność?)*, ss. 15—20, str. w jęz. francuskim. Krytyczna ocena problemów związanych z przenoszeniem zabytków powodowanym różnymi okolicznościami, takimi jak budowa hydroelektrowni, rekonstrukcja historycznych aglomeracji miejskich, budowa szlaków komunikacyjnych i inne. Krytykuje artykuł 7 *Karty Weneckiej*, akceptujący przemieszczanie zabytków, jeżeli tego wymagają względy narodowe lub międzynarodowe, i uznający je za metodę ratowania zabytków architektury.

B. Maksimović, *Funkcionalne i estetičke vrednosti životne sredine u staroj strukturi Prizrena* (Funkcjonalne i estetyczne wartości środowiska w starej strukturze Prizrenu), ss. 21—32, 15 il., str. w jęz. francuskim. Miasto Prizren składa się z dwóch części: miasta górnego i dolnego. Górna część ma układ amfiteatralny, dostosowany do charakteru wzniesienia, na którym zostało posadowione.